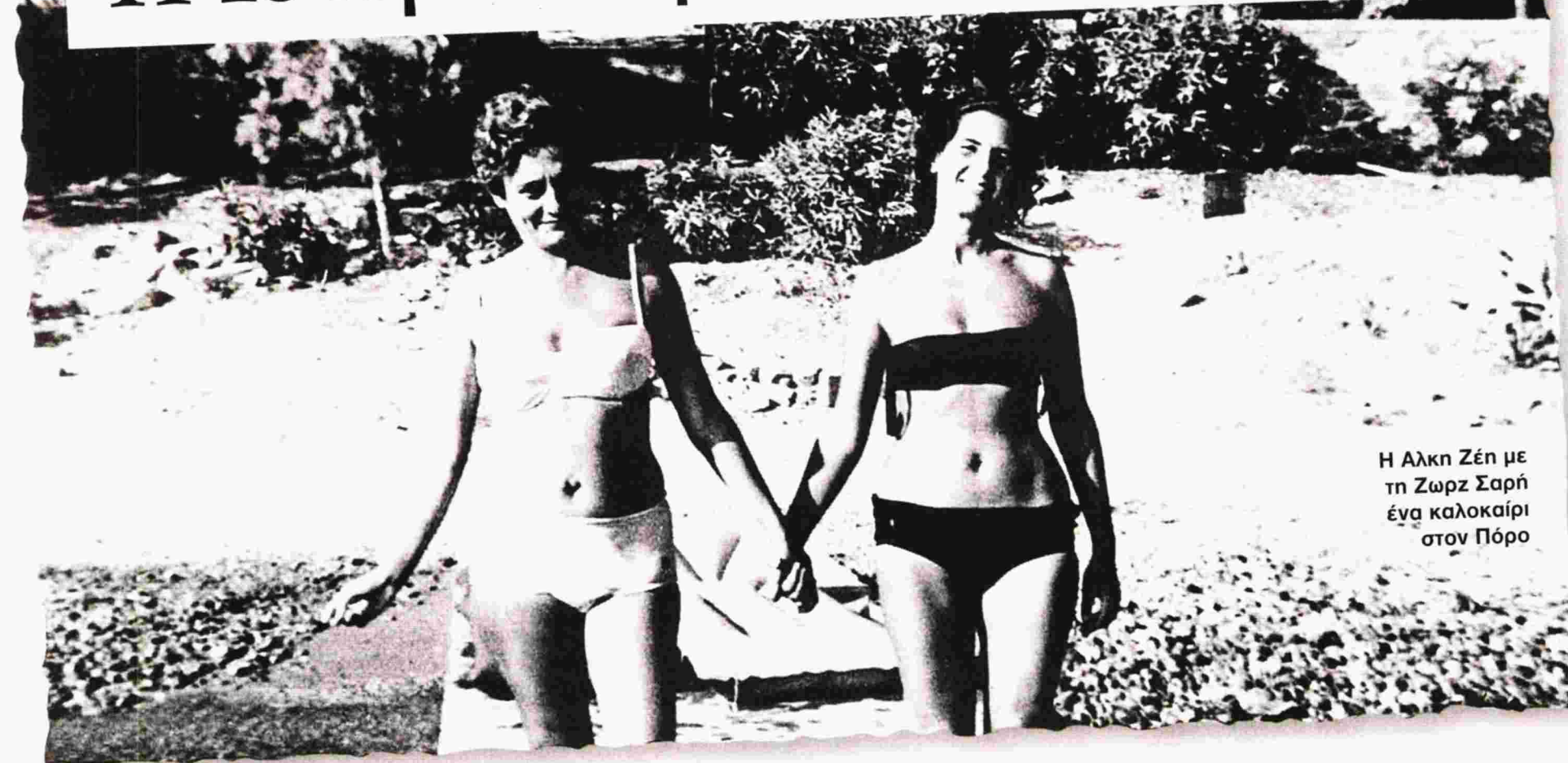

Αλκη Ζέν

Η Ιστορία συμβαίνει δίπλα μας

Η Αλκη Ζέν με τη Ζωρζ Σαρρή ένα καλοκαίρι στον Πόρο

Με αφορμή μια ερώτηση που της έκανε η εγγονή της, η 92χρονη κορυφαία ελληνίδα συγγραφέας καταγράφει τις αναμνήσεις της και τις αφηγείται όπως ακριβώς θα τις εξιστορούσε σε έναν φίλο

ΓΡΑΦΕΙ Ο ΘΑΝΑΣΗΣ Θ. ΝΙΑΡΧΟΣ

Αν και ο Γιάννης Τσαρούχης δεν μνημονεύεται παρά μόνο σε ένα κείμενο σε σχέση με τα είκοσι, αυτοβιογραφικού χαρακτήρα, κείμενα που περιλαμβάνει το βιβλίο της Αλκης Ζέν «Πόσο θα ζήσεις ακόμα, γιαγιά;», θα πρέπει ωστόσο να είναι ο δημιουργός των «Τεσσάρων εποχών» και του «Ναύτη που διαβάζει» που έχει ασκήσει τη μεγαλύτερη επίδραση πάνω της – ακόμα και αν η ίδια δεν το έχει συνειδητοποιήσει – συγκριτικά με πρόσωπα του καλλιτεχνικού, πνευματικού και κοινωνικού χώρου που αναφέρονται πολύ περισσότερες φορές (για παράδειγμα η Διδώ Σωτηρίου, η Ελλη Παππά, η Ζωρζ Σαρρή, ο Κώστας Βάρναλης, ο Νίκος Καββαδίας, ο Μάνος Χατζιδάκις, ο Εντουάρντο ντε Φιλίπο, ο Ανδρέας Φραγκιάς και άλλοι ων ουκ έστιν αριθμός). Και δεν εννοούμε την προσφώνηση του Τσαρούχη ως «αθάνατε Γιάννη» στο σημείο που γίνεται η μνεία του όσο το γεγονός ότι άνετα θα λογάριάζε κανείς την Αλκη Ζέν σαν την πιστότερη μαθήτριά του, φτάνει

να έπαιρνε τις μετρητοίς εκείνο που έλεγε ο ίδιος ο Τσαρούχης για τον εαυτό του: «Νομίζω ότι στη ζωή μου δεν υπήρξα τίποτε άλλο παρά ένα πνεύμα αντιλογίας». Ενα «πνεύμα αντιλογίας» και η Αλκη Ζέν που ξεκινάει από την απόφασή της σε παιδική ηλικία να μην αποκαλέσει ποτέ ως θεία παρά ως «εκείνη» τη Διδώ Σωτηρίου, επειδή παντρεύτηκε τον αδελφό της μητέρας της, τον αγαπημένο της θείο Πλάτωνα, και φτάνει ως το 1948 αλλά και πολύ αργότερα, όταν αντί να μείνει στην Αθήνα και να δώσει τις διπλωματικές της εξετάσεις στη δραματική σχολή του Ωδείου Αθηνών και ενώ την παρακαλούν γι' αυτό οι καθηγητές της Δημήτρης Ροντήρης και Αιμίλιος Βεάκης, ο τελευταίος μάλιστα δακρύζοντας, η ίδια προτιμάει να πάει εξορία στη Χίο.

Η αισιοδοξία

Εστώ κι αν με την επιλογή της αυτή φαίνεται να «δικαιώνει» έναν άλλο θείο της, αδελφό της μητέρας της επίσης, που έμενε στην Κρήτη και αποκαλούσε την Αλκη ως «τη συνισταμένη των ανοησιών της υψηλίου». Μένει επομένως να αναρωτηθούμε τι συμβαίνει με το βιβλίο της Αλκης Ζέν και παρά τη δραματικότητα του τίτλου του («Πόσο θα ζήσεις ακόμα γιαγιά;») αλλά και τα ίδια τα περιστατικά που στοιχειώνουν τα περισσότερα, αν όχι όλα τα κείμενά

του (πόλεμοι, θάνατοι, πείνα, εξορίες, εκτελέσεις, εκπατρισμοί), τελικά έχουμε να κάνουμε με ένα βιβλίο αισιόδοξο. Κάτι περισσότερο: με ένα βιβλίο που σε εμπνέει να επιχειρήσεις μεγάλα πράγματα όσο οδυνηρό κι αν θα διαγραφόταν το αντίκρισμά τους. Μην παραγνωρίζουμε βέβαια τη δύναμη της Αλκης Ζέν να κάνει τον αναγνώστη της να αισθάνεται πως μοιράζεται ισότιμα μαζί της πράγματα που ο ίδιος δεν θα τα είχε υποψιαστεί καν, να μεταβάλλεται σε δρων πρόσωπο σε σχέση με γεγονότα που θα απευχόταν να του συμβούν έστω και στην πιο ήπια μορφή τους. Κυρίως τη δύναμή της να πιστεύει ότι η Ιστορία, τα μεγάλα γεγονότα, δεν συντελούνται κάπου μακριά μας, αλλά δίπλα μας και όση σημασία θα έχουν τα γεγονότα αυτά για τις μελλοντικές γενιές, άλλη τόση, ίσως και μεγαλύτερη, θα διατηρούν λεπτομέρειες – αν είναι λεπτομέρειες – που συνδέονται μαζί τους, όπως η «μαθητεία» στη σχολή του φιλόσοφου Κώστα Αξελού, που μαζευε πέντε με έξι κοπέλες μέσα στην Κατοχή και δεν τους δίδασκε μαρξισμό ή φιλοσοφία, αλλά πώς να λένε ψέματα πιστευτά στους γονείς τους, προκειμένου να μπορούν να λείπουν για ώρες πολλές, ή και το βράδυ ολόκληρο, από το σπίτι για δουλειές της

➔ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Αλκη Ζέη

Η Ιστορία συμβαίνει δίπλα μας

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Αντίστασης. Ή το κουζινάκι του σπιτιού της στο Παρίσι, όταν έγραφε στα χρόνια της δικτατορίας τον «Μεγάλο περίπατο του Πέτρου» και είναι το μόνο που θέλησε να ξαναδεί όταν επέστρεψε ύστερα από πολλά χρόνια στη γαλλική πρωτεύουσα.

Ανάκατα και τακτικά

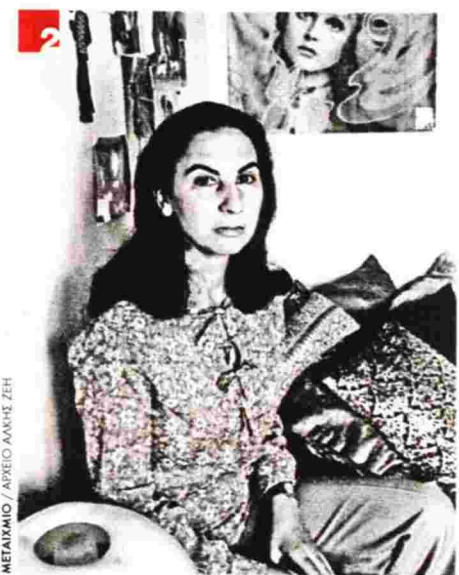
Αν κάτι δίνει μια γλύκα στις αναμνήσεις της Αλκης Ζέη – δηλαδή σε ολόκληρο το βιβλίο – ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζει την αυθεντικότητά τους, είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει καμιά διάθεση εξαργύρωσής τους από πλευράς της. Όπως ακριβώς θα τις εξιστορούσε σε μια φίλη ή σε έναν φίλο, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο τις καταγράφει, ενώ πρόκειται να συγκροτήσουν ένα κείμενο ή ένα βιβλίο, χώρια που τον απροσχημάτιστα προσωπικό τόνο δεν είναι ένας περίκλειστος, εγωπαθής εαυτός που τον υπαγορεύει. Αντίθετα μοιάζει να τον υποβάλλουν τα πρόσωπα που έχει μοιραστεί μαζί τους τα γεγονότα, πρωταγωνιστές, δευτεραγωνιστές, οι κομπάρσοι, έστω κι αν

έχουν φύγει από τη ζωή πριν από σαράντα, πενήντα ή και εξήντα χρόνια. Διαφορετικά θα ήταν αδύνατον να αποτυπώνονται με τόση ενάργεια με μια και μοναδική μνεία, είτε πρόκειται για τον ηθοποιό Αντώνη Γιαννίδη είτε για την κοντόχοντρη με τα γυαλιά και τα σφιχτά χείλη στην υπηρεσία διαβατηρίων που με δυο ερωτήσεις, όπως τις βάζει στο στόμα της η Αλκη Ζέη, της δίνει μια μυθιστορηματική διάσταση, να την αντιπαθείς δηλαδή ανθρωπίνως αλλά να την αναγνωρίζεις ταυτόχρονα ως μια καρικατούρα λογοτεχνικής προέλευσης.

Αλκη Ζέη
**ΠΟΣΟ ΘΑ ΖΗΣΕΙΣ
ΑΚΟΜΑ, ΓΙΑΓΙΑ;**

Εκδ. Μεταίχμιο,
2017, σελ. 328
Τιμή: 16,60 ευρώ

Και όλα αυτά ανάκατα αλλά και με την τάξη της μνήμης έτσι ώστε σχεδόν να εξαφανίζεται η χρονική απόσταση ανάμεσα στο κομματικό βιβλιόριο του Γιώργου Σεβαστίκογλου (του σκηνοθέτη και θεατρικού συγγραφέα, συζύγου της Αλκης Ζέη), που γράφει «Τασκένδη 1950» και τη μορφή του Σπύρου Τσακνιά που πίνει το σφηνάκι με το τσίπουρο – καλοκαίρι του 1999 – καθισμένος κάτω από τη γλυσίνη του σπιτιού της Ζέη και του Σεβαστίκογλου στις Μπλίες του Πηλίου. Το αξιοπαρατήρητο είναι πως μια ανάκατη μνήμη μπορεί να βάζει σε τάξη εποχές τόσο πυκνοκατοικημένες ώστε δεν χρειάζεται παρά ένα περιστατικό που, αν και η επίσημη Ιστορία δεν θα περιελάμβανε ποτέ στα κιτάπια της, η αναφορά του να προσδιορίζει με ευκρίνεια τον περιβάλλοντα χώρο μέσα στον οποίο συνετελέσθη. Εννοούμε το περιστατικό με τον Μάνο Χατζιδάκι που είχε γράψει τη μουσική για το έργο του Αλέξη Δαμιανού «Το καλοκαίρι θα θερίσουμε» και ακολουθούσε τον θίασο των Ενωμένων Καλλιτεχνών που το είχε ανεβάσει (δεν χρειάζεται να σημειώσουμε την ιδεολογική και πολιτική ταυτότητα του θιάσου, φτάνει να αναφέρουμε πως τον συναποτελούσαν η Ασπασία Παπαθανασίου, ο Τίτος Βανδής, η Αλέκα Παϊζη, ο Νίκος Βασταρδής, ο Τζαβαλάς Καρούσος, ο Γιώργος Σεβαστίκογλου βέβαια).

1. Με την εγγονή της, Άννα
2. Η Αλκη Ζέη στα χρόνια του Παρισιού
3. Η Αλκη Ζέη στη Νάπολι το 1953 παίζει «Αντιγόνη» με τον θίασο του Εντουάρντο ντε Φιλίπο!

Ανθρωποι και τόποι

Το χέρι του Βενιζέλου μύριζε σαπούνι «Κοτικούρα»

Στο «Γράμμα σε φίλη που δεν στάλθηκε ποτέ» και το γράφει η Αλκη Ζέη στη Θεσσαλονίκη, τον Ιούλιο του 1945, ενώ έχει πάει για να συναντήσει τον Σεβαστίκογλου, αναφέρει ανάμεσα σε άλλα: «Προς το τέλος της παράστασης βλέπω να μπαίνουν αθόρυβα μέσα στην πλατεία καμιά δεκαριά νέα παιδιά, που πάνε και στέκονται αμίλητα, κολλητά στον πίσω τοίχο. Ρώτησα μετά και μου είπαν πως είναι η φρουρά της ΕΠΟΝ. Ερχονται να φυλάξουν τον θίασο μην έρθουν και τους δέϊνουν όπως έγινε στη Λάρισα με τους Σούρληδες (...). Έχουν πολύ ωραίες φωνές και ο Μάνος του προτείνει να φτιάξουν χορωδία. Μα είπαμε, οι καιροί δύσκολοι κι ο Μάνος το έχει φάει το ξύλο του στη Λάρισα». Όσο κι είναι αδύνατον να φανταστεί κανείς τον Μάνο Χατζιδάκι να τρώει ξύλο ως κομμουνιστής, το περιστατικό μας βοηθάει να κατανοήσουμε τη σύγχυση μιας εποχής και ταυτόχρονα να αναλογιστούμε, σε σχέση με τη μεταγενέστερη εξέλιξη όλων αυτών των ανθρώπων, την ελευθερία που απολάμβαναν μεταξύ τους ως καλλιτέχνες ώστε άλλοτε με ισχυρούς δεσμούς ανάμεσά τους και άλλοτε με περιστασιακή επαγγελματική επαφή, όποια κι αν υπήρχε η καλλιτεχνική και ανθρώπινη απόλυσή τους, να αισθάνονται σήμερα ότι στάθηκαν πολύ ισχυρές προσωπικότητες. Τόσο ισχυρές ώστε να οδηγείται η Αλκη Ζέη σε μια σοφή επιλογή όσον αφορά τη συγκρότηση των κειμένων της. Να μην αναφέρει σχεδόν ποθενά τι έγραψαν ή τι έκαναν όλοι αυτοί οι συγγραφείς και καλλιτέχνες – κι αν συμβαίνει να γίνεται σχεδόν συμπτωματικά – ώστε το βάρος να πέφτει εξ ολοκλήρου στην ανθρώπινη υπόστασή τους που κατά έναν παράδοξο τρόπο φωτίζει με εξαιρετική ενάργεια, για όσους συμβαίνει να το γνωρίζουν, ό,τι έπραξαν και ως δημιουργοί. Ενώ για όσους συμβαίνει

να το αγνοούν, να μοιάζει σαν μια στέρση εντελώς τριτεύουσας σημασίας. Αφού αν έπιανε να αραδιάζει τίτλους βιβλίων και γενικότερα τα πεπραγμένα συγγραφέων και καλλιτεχνών, αναλύοντάς τους με σποραδικές παρενθικές φράσεις, είτε το έκανε για τη Διδώ Σωτηρίου και την Ζωρζ Σαρρή είτε για τον Νίκο Καββαδία και τη Δώρα Μοάτσου - Βάρναλη, θα ήταν σαν να μείωνε τη σημασία τους ως ανθρώπων που, να μην κάποτε υπήρξαν, αλλά τώρα πια μπορείς να τους συναντήσεις εντονότερα και μονιμότερα μόνο μέσα στη μυθολογία της εποχής τους.

Μια πράξη επίσης βαθύς αισθήματος δικαιοσύνης και αλληλεγγύης από πλευράς της Αλκης Ζέη καθώς με το να φωταγωγει την ανθρώπινη πλευρά σημαντικών δημιουργών – μην ξεχάσουμε να αναφέρουμε το σαπούνι «Κοτικούρα» που μύριζε το χέρι του Ελευθερίου Βενιζέλου, όπως το οσφράνθηκε η ίδια στη μοναδική επαφή

που είχε μαζί του ενώ ήταν τριών χρόνων – φαίνεται να κάνει το ίδιο ενδιαφέροντα πρόσωπα, όσο είναι οι δημιουργοί, που θα ήταν αδύνατον, όσο κι αν πάσχιζε κανείς, να πληροφορηθεί κάτι περισσότερο γι' αυτά αφού το «έργο» τους υπήρξε η ίδια τους η ζωή. Με αποτέλεσμα όσο συναρπαστικοί μας φαίνονται σήμερα ο Δημήτρης Φωτιάδης, η Μαρίκα Παπαϊωάννου ή ο Ροζέ Μιλιέξ, με το πλούσιο βιογραφικό τους, το ίδιο αν όχι περισσότερο να φαντάζουν οι συνεξοριστές της στη Χίο το καλοκαίρι του '48, η Φραγκίσκη, η Ιρμα, η Καίτη, η Μαίρη, η Ρίτσα – έστω κι αν δεν μαθαίνουμε παρά μόνο το βαπτιστικό τους όνομα. Ή μια πολύ ασήμαντη ηθοποιός στη Νάπολι – δεν μαθαίνουμε καν το όνομά της – που την είχε ο συγγραφέας και σκηνοθέτης Εντουάρντο ντε Φιλίπο στο θίασό του – είχε συνεργαστεί μαζί του η Αλκη Ζέη ως ηθοποιός! – γιατί είχε πεθάνει ο άντρας της, δημοσιογράφος και φίλος του Ντε Φιλίπο, κι όπως είχε μείνει χήρα με δυο παιδιά και είχε ανάγκη από δουλειά την είχε κρατήσει ο δημιουργός της «Φιλουμένα Μαρτουράνο» κοντά του, λέγοντας στη Ζέη: «Αυτή είναι μια γυναίκα που μπορείς να της έχεις εμπιστοσύνη».

Συμπερασματικά αν το «Πόσο θα ζήσεις ακόμα γιαγιά;» είναι ένα πραγματικό σπουδαίο βιβλίο, είναι γιατί άνθρωποι και τόποι, όσο δυσχερής ή ευτυχής κι αν υπήρξε η συνύπαρξη μαζί τους ή η παραμονή εντός τους ή όσο δραματικά τα περιστατικά που συνδέονταν μαζί τους, συνειδητοποιούνταν ως μαγιά για μια πλήρη ζωή, ενώ η ταυτόχρονη μεταστοιχείωσή τους σε ποίηση τα έχει κάνει να βαραίνουν για τη συγγραφέα τους όσο ζυγίζει ένα πούπουλο. Μια τόσο γενναίοδωρη αποζημίωση ώστε να μπορεί να αισθάνεται κανείς θαλερός στα ενενήντα του χρόνια – όπως η Αλκη Ζέη.

